

Kovács Tamás

VÉGET NEM ÉRŐ TÖRTÉNET?

Paksa Rudolf: *A magyar szélsőjobboldal története*. Jaffa, Budapest, 2012, 268 oldal, 2940 Ft

Könnyű és olcsó felütés lenne azzal kezdeni, hogy Paksa Rudolf könyve aktuális témát feszeget. De azt talán rögzíthetjük egyfajta fundamentális gondolatként: mind a történeész szakma, mind pedig a történelem iránt érdeklődő laikusok már nagy izgalommal vártak egy, a magyar szélsőjobboldal történetét átfogó kötetet. Ilyen – vagy legalábbis ezt a célt többé-kevésbé maga elé kitűző munka – legutóbb 1966-ban született Lackó Miklós tollából, *Nyilasok, nemzetiszocialisták* címen. Lackó kötetére kétségtelen rányomta bélyegét a kor, amelyben született. Vitathatatlan azonban az is, hogy az idő előrehaladtával, de különösen a rendszerváltást követően olyan forrásokkal bővült ismeretanyagunk, amelyeket Lackó még nem vagy csak alig ismerhetett.

Bátor vállalkozás volt azonban, hogy Paksa Rudolf nem pusztán egy kiragadott időszakban, hanem a kezdetektől gyakorlatilag napjainkig kívánta áttekinteni a magyarországi szélsőjobboldali pártok és mozgalmak történetét. Ilyen értelemben sem Lackó könyvének folytatásáról beszélhetünk, hiszen Paksa egészen a dualista korig ment vissza, s jutott el a Jobbikig. Így a könyvben a klasszikus történelmi eszközök keverednek a politológusi elemzésekkel, s nem egyszer vélelmezhetően személyes benyomások generálta megállapításokkal is. Már itt szeretnénk megjegyezni, hogy a kötetben számos ponton és kérdésnél találkozunk nemzetközi kitekintéssel vagy összehasonlítással. Így az olvasó nemzetközi kontextusba tudja helyezni mindazt, amit a magyar viszonyok között tudunk, tapasztalunk.

Ugyanakkor már az elején rögzítenünk kell – amit a szerző is megtesz könyve első lapjain –, hogy Magyarországon pártokról, illetve mozgalmakról, és nem egy pártról beszélhetünk. Legyen szó a magyar történelem bármelyik korszakáról vagy az 1945 utáni emigrációról. Ennek megfelelően egy-egy jelző általános használata – mint „náci” vagy „fasiszta” – nemhogy nem pontos, de nyilván nem is alkalmazható minden egyes szerződéssre. Következésképpen célravezetőbb, ha ezen politikai családba sorolható pártokat és mozgalmakat a szélsőjobboldali jelzővel illetjük. Szintén rögzítenünk kell, hogy a kötet pártok és mozgalmak történetét mutatja be, nem pedig a magyarországi antiszemitizmus szellemtörténetét. Erre maga szerző is utal, de talán érdemes lett volna ezt jobban hangsúlyoznia.

A szélsőjobbos pártok számából, bizonyos korszakokban egyenesen sokaságából aztán az is következik, hogy ezek világlátása, alapvető és politikai céljai között is lehetnek különbségek – noha nyilvánvalóan volt jó néhány kérdés, amiben egyetértettek, egyetértettek. Vagyis a szerzőnek ismernie kellett, hogy mik azok a gyakran nüansznyi vagy éppen sarkalatos kérdések, amelyekben nincs egyetértés a szélsőjobboldalon, s

ezeket kellett ábrázolnia. Itt jött elő az a probléma, hogy a szerveződések közül melyek vehetők komolyan taglétszámuk vagy éppen társadalmi kapcsolatrendszerük kapcsán, s melyeket jellemezhetünk inkább összejáró asztaltársaságként. Ezen kérdések eldöntése – lássuk be – jóval bonyolultabb feladat, mint mondjuk egy párton belüli vita elemzése.

A könyv szerkezeti felépítése klasszikus abban az értelemben, hogy kronologikusan veszi sorra a magyar szélsőjobboldal történetét. Igaz, nincsenek külön fejezetek az adott kor általános történeti vagy éppen társadalmi háttérének bemutatására. Ezen kérdéseknek válaszát a szerző alapvetően az egyes fejezeteken belül oldja meg.

Paksa – bár a bevezetőben 1919-re datálja a modern szélsőjobboldal megszületését Magyarországon – a dualizmus korától indítja a történetet. Az első három fejezet (*A dualizmus politikai öröksége, Anti-nézetek, Fajtudományok*) tulajdonképpen egyfajta elvi megalapozása a hazai szélsőjobboldal történetének. A dualista kor és a kapitalista világtrend létrejötte, és az ebből eredő sokk(ok) és változások számos választ szültek. Ezeknek egy része – különösen azok, amelyek a zsidóságot tették minden rossz felelősévé, illetve a zsidóságot mint egységes csoportot, ha úgy tetszik „fajt” látták a rendszer győztesének – mind-mind beépültek a szélsőjobboldal krédójába. Ugyanakkor látnunk kell, hogy ez az elmélet szinte egész Európában tetten érhető volt a 19. és a 20. század fordulóján, de talán még napjainkban is. Szerencsére a szerző kitér a magyar különlegességre, arra a mélyen eredő kérdésre: ki/mi a magyar? A nemzetiségi kérdéstről Paksa Rudolf épp úgy ír, mint a 30 millió magyart vizionáló Rákosi Jenőről. A tisztaeszlári vérvád, de különösen annak következményei talán kicsit nagyobb terjedelmet is megértek volna, hiszen az azt követő pogromoknak, illetve az Országos Antiszemita Párt létrejöttének és sikerének is szerves része volt a tisztaeszlári „ügy”.

A recenzens külön is felhívja a leendő olvasók figyelmét a turanizmus problematikájára, amelyet a szerző igen cizellált módon ábrázol. Indirekt módon tisztázza, hogy „magyar faj”-elmélet – náci értelemben – egyszerűen nem alakulhatott ki. Azt ugyanis mindenki tudta (vagy legalábbis sejtette): a Kárpát-medencében akkora volt az elmúlt pár száz évben a belső vándorlás és a bevándorlás, s ezek folytán az etnikai keveredés, hogy a pusztá ideafelvetés is értelmetlen. Az már más kérdés, hogy a tudományos szintűnek indult Kelet-kutatás hogyan bicsaklott meg, s jutott el olyan gondolatokig például, hogy Jézus „valójában” pártus királyfi volt.

A könyv következő, szám szerint 18 fejezet tárgyalja „a” modern magyar szélsőjobb történetét, a már a bevezetőben is olvasott 1919-től kezdődően. A szerző természetesen sorra veszi a magyar szélsőjobb jelentékenyebb figuráit, pártjait és programjait. Így külön fejezetet kap Szálasi Ferenc és Imrédy Béla, vagy éppen a húszas években népszerű fajnádok.

A könyv erényeként kell értékelnünk, hogy az egyes kiemelt és fontosabb szélsőjobboldali politikusok, illetve pártok alapvető elképzeléseit tömören, lényegretörően, közérthetően, mégis szakmailag megalapozottan tárja az olvasó elé. Ezekből kiderül, hogy az antiszemitizmus „csak” egyik, de kétségkívül alapvető része volt a kor szélsőjobboldali politikáinak, s ezen belül is számos variációját olvashatjuk a korabeli forrásokban. Pél-

dának okáért Szálasi magát következetesen „aszemitának” vallotta, vagyis ő egy zsidómentes Magyarországot szeretett volna. Az, hogy mi történik a kiebrudalt emberekkel, már nem foglalkoztatta.

A magyar szélsőjobboldal sajátossága volt, hogy megpróbált választ adni a két világháború közti kor számtalan szociális és gazdasági kérdésére is. Ilyen formában, bizonyos értelemben a szélsőjobb átvette a klasszikus baloldal szerepét a harmincas években. Mindezt tetézte a már említett antiszemizmuson túl a sovinizta és antikommunista felhang, modern és hatásos propagandába csomagolva. Így nem csodálkozhatunk azon, hogy a magyar munkásság, illetve az ország legszegényebb vidékein élők nagy számban szavaztak szélsőjobboldali pártokra, különösen 1939-ben.

A szerző természetesen nem feledkezett meg az úgynevezett „utánzó” szélsőjobboldali mozgalmakról sem, amelyek – mint nevük is mutatja – változtatás nélkül próbálták átvenni az olasz fasizmust vagy a német nemzeti szocializmust. Ezek a kísérletek eleve bukásra voltak ítélve, hiszen hiányzott belőlük a „hazai elem”. (És ne feledjük, Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter már 1933-ban betiltatta a horogkereszt bárminemű használatát.)

A szerző nem futamodott meg a kényesebb kérdések elől sem. Így például attól, hogy a 19. század végén megjelent s a 20. századra megerősödött keresztényszocialista mozgalomból is többen antiszemita nézeteket vallottak. Talán Bécs egykori polgármestere, Karl Lueger a legismertebb ilyen politikus. Magyarországon főleg a 20. század első két évtizedében erős mozgalom emblematikus figurái (Prohászka Ottokár, Bangha Béla) nemcsak a törvényhozás tagjaiként, hanem számos könyv szerzőiként is ismertek és befolyásosak voltak.

Természetesen Paksa Rudolf nem kerülhette meg a két világháború közti szélsőjobboldali pártok felfutását és „reneszánszát” a harmincas évek végén és a negyvenes évek elején. Izgalmas része a könyvnek, amikor az 1944. évet tárgyalja. A március 19-ei német megszállás hozta ugyanis igazán helyzetbe a magyarországi szélsőjobbot, pontosabban annak is csak egy részét. A német politika pontosan tudta, kikre számíthat (itt nem lehet eléggé hangsúlyozni Ruskay Jenő szerepét!), a Szálasi-féle párt ekkor még nem szerepelt a terveikben. Ők csak akkor érték fel, amikor kiderült, hogy a román átállás után immár a magyar kiugrás is életszerű, s Horthy hajlandó tárgyalni még a Szovjetunióval is. A magyar szélsőjobb beérkezése a hatalomba – akár március 19-ére, akár október 15-ére gondolunk – tragikus következményekkel járt a magyarországi zsidóságra nézve.

Sokan talán ennél a pontnál be is fejezték volna a magyar szélsőjobboldal történetét feldolgozó munkájukat. Azonban Paksa továbbvitte a történetet. Egyrészt olvashatunk a szélsőjobboldali emigrációról, megkülönböztetve őket a többi, jellemzően jobboldali társaságtól. Ebből kiderül: a nem túl népes, de megosztott emigráncsoport tevékenységének fókuszában különböző kiadványok (könyvek, újságok) álltak. A szerzők között pedig – többek között – Fiala Ferencet és Marschalkó Lajost is megtalálhatjuk. Azonban ez a csoport semmilyen politikai befolyással nem bírt, a többi magyar emigráns tömörülés pedig egyszerűen nem kereste tagjaival a kapcsolatot.

A szerző külön fejezetet szentelt az 1945 utáni magyarországi történéseknek is *Antifasiszta számonkérés és propaganda* cím alatt. A fejezet címe azonban kissé megtévesztő. Sokkal inkább olvashatunk a történeti vitákról és a magyar történetírás 1945 utáni fejlődéséről Andics Erzsébettől Romsics Ignácig, mintsem általában az antifasiszta propagandáról. A számonkérések problematikáját Paksa Rudolf a nemzetközi jogból és környezetből vezeti le. Talán érdemes lett volna ezt a vonalat is elvinni a rendszerváltásig, nevezetesen az Alkotmánybíróság ominózus 1994-es határozatáig, amely négy paragrafus kivételével eltörölte a népbírósági törvényt.

A szerző négy fejezetben tárgyalja az 1990 utáni szélsőjobb történetét. Ezen belül is kiemelt szerepet szánt az országgyűlésbe is bejutott két pártnak, a MIÉP-nek és a Jobbiknak. Előbbi esetében nyilván a párt létrejötte mellett legalább annyira érdekes 2002 utáni sorsa is. Emellett olvashatunk a kisebb, még szélsőségesebb alakulatokról is, amely körökben már egyenesen Szálasi Ferenc kultuszáról beszélhetünk. Ugyanakkor a szerző próbál egyfajta, pártoktól független kategorizálást is kialakítani. A politológusi elemzésnek is beillő fejezetek megírásához széles, s immár az interneten is elérhető forrásbázis állt a szerző rendelkezésére.

Végül Paksa Rudolf a lehetetlenre vállalkozott, amikor meg akarta válaszolni a maga generálta kérdést: „Mi tehát a szélsőjobb?” Súlyos megállapítások és hosszas elmélkedés után úgy találta: a radikális politikai világlátás zsákutca, amikor is eltűnik a racionalitás, és a hit, az érzelem lép a helyébe. Másrészt a szélsőjobboldali erők megerősödése mindig a tömegdemokráciák gyengesége, hiszen a demagógia (hülyeség) ellen nincs védelem.